

UNELE DATE CU PRIVIRE LA CULTURA GETO-DACICĂ DIN NORDUL MOLDOVEI ÎN LUMINA SĂPĂTURILOR DE LA BOTOȘANA

1 E

SILVIA TEODOR

Pînă nu de mult, cercetările referitoare la problema începuturilor epocii Latène în Moldova au avut în vedere mai ales centrul și sudul acestei regiuni, neglijîndu-se partea de nord, unde abia în ultimii ani s-au efectuat cercetări arheologice menite să contribuie la rezolvarea acestei probleme.

Este cunoscut că procesul de formare a culturii Latène în Dacia nu s-a manifestat omogen pe toată întinderea spațiului locuit de geto-daci. Pe o mare parte a acestui teritoriu, formele specifice primei epoci a fierului continuă aproape nemodificate.

Pe de altă parte, nici contactul cu lumea greacă și sud-tracică în a doua jumătate a mileniului I î.e.n. nu a fost același pe tot teritoriul Moldovei. Este știut că în părțile de sud și chiar în cele centrale mărfurile negustorilor greci încep să pătrundă încă din secolul al V-lea î.e.n., după cum o dovedesc descoperirile de la Frumușița¹ și Poiana², unde, alături de ceramica hallstattiană tîrzie, s-au găsit și cîteva vase și obiecte de factură greacă. Prezența acestora se observă și în secolele următoare, chiar cu aceeași intensitate, predominînd însă tot în regiunile mai sus-amintite.

În părțile de nord ale Moldovei, asemenea produse grecești sînt întîlnite în special în secolele următoare (secolul IV — III î.e.n.), după cum au dovedit-o săpăturile arheologice întreprinse la Arsura — Vaslui³, Moșna — Iași⁴, Cotnari — Iași⁵ și altele. Fac excepție descoperirile din așeza-

¹ M. Petrescu-Dimbovița, *Descoperirile arheologice de la Frumușița*, în *SCȘIași*, IV, 1954, 1—2, p. 501.

² Radu și Ecat. Vulpe, *Les fouilles de Poiana*, în *Dacia*, III—IV, 1927—1932, p. 277—296; R. Vulpe și colab., *Activitatea șantierului arheologic Poiana-Tecuci. 1950*, în *SCIV*, 1, 1951, p. 177—216; idem, în *SCIV*, III, 1952.

³ Săpături efectuate în anul 1964 de Silvia Teodor și Dan Teodor. Material inedit la Muzeul din Huși.

⁴ A. Florescu și Gh. Melinte, *Cetatea traco-getică din a doua jumătate a mileniului I î.e.n. de la Moșna (jud. Iași)*, în *SCIV*, 19, 1968, 1, p. 129—134.

⁵ Informații de la A. Florescu.

rea de la Stîncești — Botoșani⁶, situată, după cum se știe, în regiunea de nord a Moldovei, unde sînt atestate legături cu lumea greacă, începînd din a doua jumătate a secolului al VI-lea î.e.n. și pînă în secolul al III-lea î.e.n. Trebuie să ținem seama însă că la Stîncești este vorba de un complex fortificat constînd din două cetăți traco-getice relativ mari, întărite cu val și șanț, locuite probabil de conducători ai unor uniuni tribale care au întretinut relații de schimb cu negustorii greci din colonii.

Trebuie reținut faptul că relațiile triburilor geto-dacice din Moldova cu grecii n-au cunoscut aceeași intensitate pe tot teritoriul și mai ales în regiunea intramontană.

Aici geții au trăit în așezări mai mici, nefortificate, în locuințe de suprafață și bordeie puțin adîncite, cu vetre simple. Cultura lor materială, de factură încă arhaică, este în parte reprezentată de ceramica lucrată cu mîna, folosindu-se o tehnică de tradiție mai veche. Deși geto-dacii cunoșteau tehnica de lucru a ceramicii la roată, n-au întrebunțat-o decît în mică măsură.

Dintre așezările mai cunoscute din nordul Moldovei aparținînd acestor perioade au fost cercetate pînă în prezent așezarea geto-dacică de la Medeleni — Cucorăni⁷, precum și cea de la Botoșana, județul Suceava, care ne oferă posibilitatea de a remarca unele aspecte deosebite tocmai în perioada de început a Latène-ului.

Așezarea geto-dacică de la Botoșana se datează în secolele III-II î.e.n. pe baza analogiilor foarte apropiate cu descoperirile de la Lunca Ciurei — Iași⁸, acestea din urmă bine încadrate cronologic, după cum se știe, pe baza mănușilor ștampilate de amfore rodience⁹.

Cercetările efectuate în această stațiune, însumînd circa 10 hectare, de către Institutul de istorie și arheologie din Iași, începînd din anul 1964 în colaborare cu Muzeul din Suceava, prilejuite atunci de săparea unor gropi de silozuri ale C.A.P., au permis descoperirea unor locuințe din a doua epocă a fierului, precum și a unui nivel de locuire din secolele V-VI e.n.

Din așezarea geto-dacică au fost dezvelite opt bordeie, șase locuințe de suprafață și cîteva gropi.

Săpăturile au permis să se observe că locuințele de suprafață se aflau pe partea mai ridicată a pantei, pe cînd bordeiele au fost construite la mijlocul ei și la distanțe mari unul de altul. Această observație însă va trebui urmărită cu mai multă atenție în săpăturile viitoare, deoarece acestea vor cuprinde marginile din vale ale pantei. După modul de construcție, locuințele Latène de la Botoșana se împart în două grupe: adîncite în sol, de tipul semibordeielor și locuințe de suprafață de tipul colibelor, a căror formă însă nu s-a putut surprinde întotdeauna cu destulă claritate.

⁶ A. Florescu și S. Rață, *Complexul de cetăți traco-getice (secolele VI-III î.e.n.) dela Stîncești-Botoșani*, în *Anuarul Muzeului județean Suceava*, I (sub tipar).

⁷ S. Teodor și S. Rață, *Contribuția cercetărilor arheologice de la Medeleni-Cucorăni la cunoașterea culturii materiale geto-dacice din Moldova în secolele III-II î.e.n.*, comunicare la a II-a Sesiune științifică a muzeelor, decembrie 1965.

⁸ M. Petrescu-Dîmbovița și colab., *Șantierul arheologic Trușești*, în *SCIV*, VI, 1955, 1—2, p. 183—187.

⁹ D. Tudor, *Amfore elenistice descoperite în R.P.R.*, în *Studii și referate*, 1, 1954.

S-a putut constata însă cu certitudine că între locuințele de suprafață și bordeie nu există diferențieri cronologice. Pe baza inventarului arheologic recoltat atât din bordeie, cât și din colibe, putem afirma că ambele forme de locuințe sînt contemporane, deoarece conțin categorii ceramice absolut identice.

Materialul arheologic din așezarea geto-dacică de la Botoșana este format din ceramică și cîteva obiecte din fier și bronz.

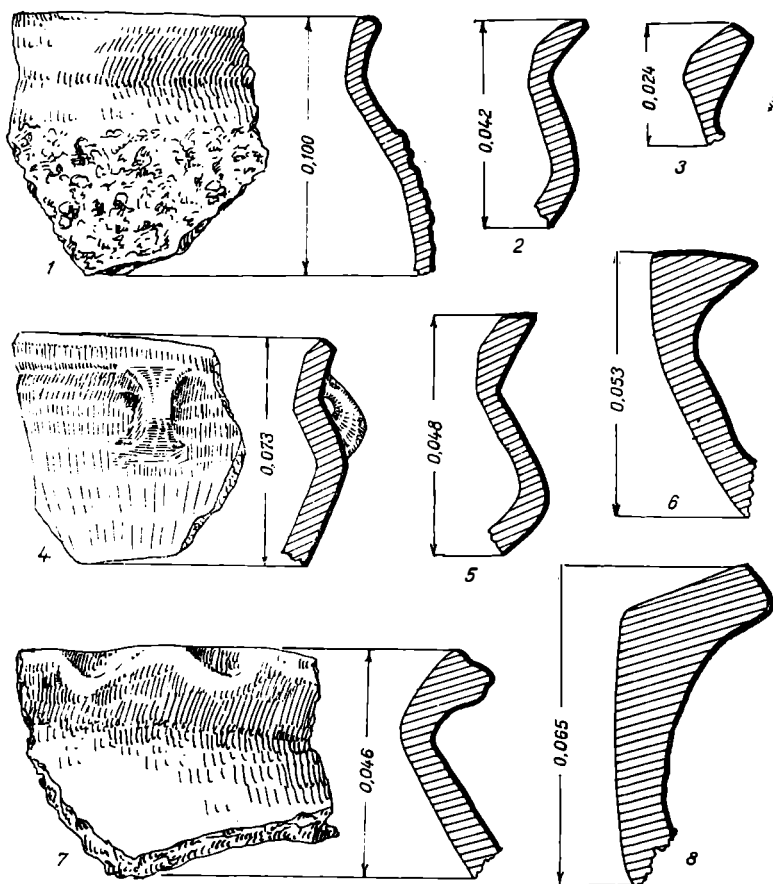

Fig. 1. — Așezarea geto-dacică de la Botoșana. 1,6,7,8, ceramică autohtonă; 2,3-5, ceramică bastarnică.

Ținînd seama de tehnica de lucru, pastă și decor, ceramica se poate împărți în două mari grupe : ceramica lucrată cu mîna, autohtonă și de factură străină, și ceramica lucrată la roată.

Ceramica lucrată cu mîna, de factură locală, autohtonă, prezintă două categorii : prima cuprinde ceramica din pastă grosieră, poroasă, amestecată cu cioburi pisate, micropundișuri, în general degresanți cu granule mari ; cea de-a doua este alcătuită din ceramica fină, cu pasta densă, avînd suprafața netedă și lustruită.

Vasele din prima categorie sînt arse inegal, incomplet, din care cauză sînt destul de sfărîmicioase. Suprafețele exterioare sînt de culoare brun-roșcată sau uneori cenușie închisă, iar miezul de culoare brun-roșcată. La

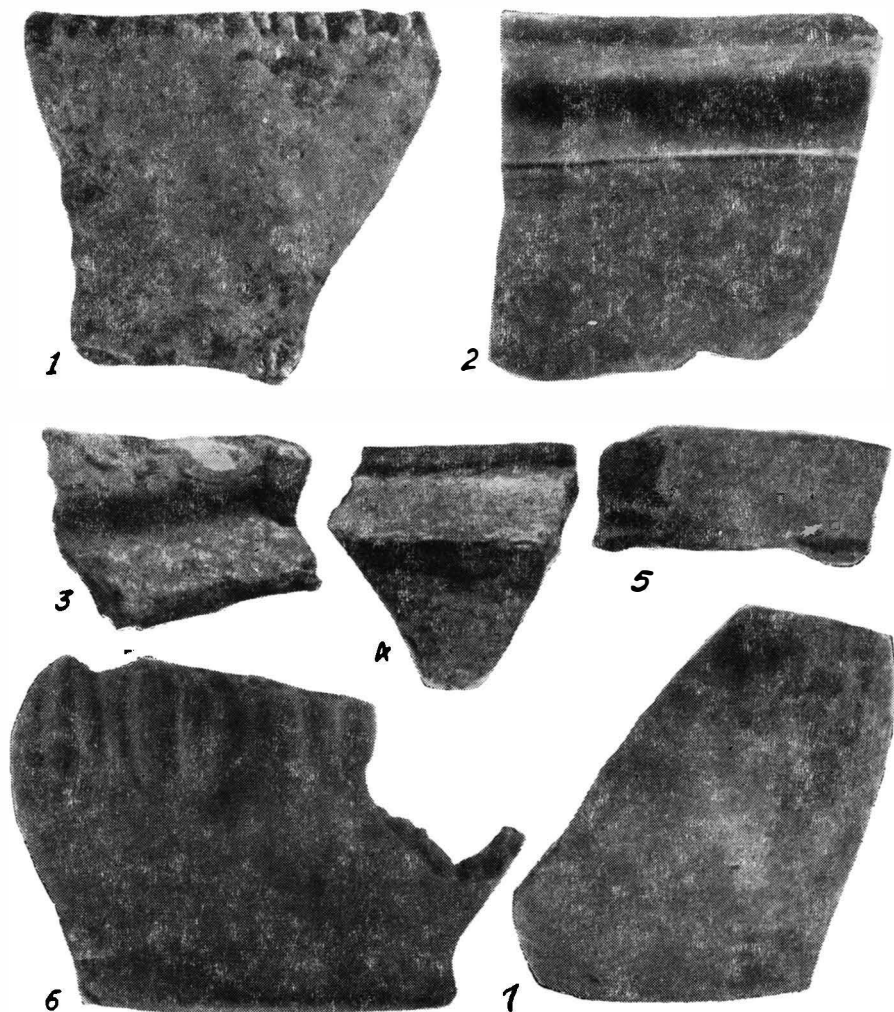

Fig. 2. — Așezarea geto-dacică de la Botoșana. 1, 3, 4, 6, 7, ceramică lucrată cu mina; 2, 5, ceramică lucrată cu roata.

vasele de dimensiuni mici, lucrate din pastă relativ densă, suprafețele exterioare sînt netede. În schimb, la vasele mari, acoperite cu barbotină, aceste suprafețe sînt aspre și neuniforme.

Din pastă grosieră s-au lucrat vase de dimensiuni mari, mai ales borcane cu corpul bombat, gîtul scurt și cu marginea mai mult sau mai puțin evazată (fig. 1/1, 6 — 8; 2/1, 3 — 4; 3/2, 4 — 6). În general, aceste vase sînt rareori decorate. Singurul decor întîlnit este un briu simplu sau alveolat pe umărul vasului, sau un șir de alveole pe marginea buzei (fig.

1/7; 2/1 — 3; 3/2). Rareori apar și proeminențe conice sau butoni dispuși simetric pe umăr, aceasta întâlnindu-se doar la vasele cu pereții aproape verticali, fără gît și cu marginea dreaptă (fig. 3/4,5).

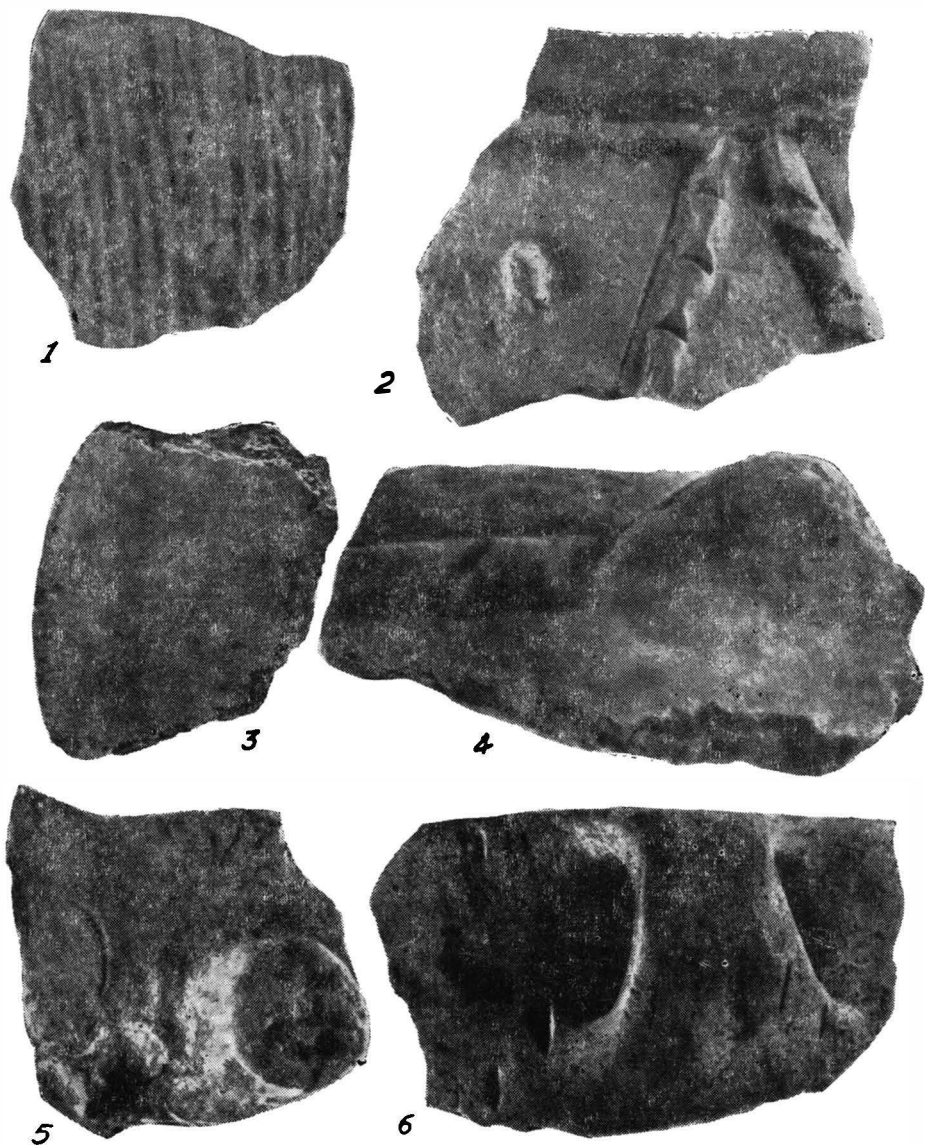

Fig. 3. — Așezarea geto-dacică de la Botoșana. 1, ceramică celtică; 2-6, ceramică autohtonă.

Predominantă la vasele din pastă grosieră este barbotina folosită probabil ca decor, și care acoperă vasele pe porțiunea dintre umăr și fund, gîtul și marginea rămînînd întotdeauna netede. Remarcăm ca un detaliu important că vasele acoperite cu barbotină au buza evazată și fațetată

(fig. 1/1, 6, 8). Această particularitate a mai fost întâlnită la ceramica grosieră cu barbotină de la Șorogari — Iași¹⁰ și sporadic la ceramica de la Lunca Ciurei, Medeleni — Cucorăni și Arsura — Huși. În general, așa cum s-a mai afirmat, „decorarea” vaselor prin barbotină pare să fie consecința unor influențe nordice, bastarnice, după cum ne-o indică prezența ei pe unele vase mai timpurii din cultura Przeworsk¹¹. Această constatare este susținută în parte și de absența barbotinei pe ceramica din Moldova din secolele V-III î.e.n., cunoscută prin săpăturile mai recente de la Moșna și Cotnari. Tot din pastă grosieră, bine arsă, de culoare brun-roșcată, întâlnim în afară de borcane de dimensiuni mari sau mai mici și strecurători de formă tronconică, cu marginea dreaptă, unele găurite numai pe fund, altele și pe pereții verticali. De asemenea, din aceeași pastă sînt făcute tipsiile rotunde ca niște discuri destul de masive, groase de 1,50—2 cm, netezite pe amîndouă fețele și cu marginile rotunjite, care au servit probabil drept capace sau suport pentru alte vase (fig. 3/3).

Ceramica autohtonă fină este lucrată dintr-o pastă densă, bine arsă, avînd o culoare brun-cenușie, cu suprafețele netede și lustruite. Din această categorie fac parte străchinile cu pereții subțiri și marginea dreaptă sau evazată, precum și cările cu una sau două torți verticale de secțiune ovală sau rotundă (fig. 2/6,7).

Cantitatea ceramicii fine este mult mai mică, întîlnindu-se rar, atît în bordeie, cît și în locuințele de suprafață.

Alături de ceramica autohtonă de la Botoșana, au putut fi documentate și unele elemente eterogene de caracter Przeworsk. Ele sînt reprezentate prin fragmente de vase modelate din pastă neagră lustruită, cu marginea fațetată și torți în formă de X (fig. 1/2, 4, 5). Dintre forme predomină cările cu corpul bombat, fără gît și cu marginea evazată, străchinile cu umărul reliefat și vasele mari lucrate în aceeași manieră.

Această ceramică are analogii în ceramica din așezările geto-dacice de la Lunca Ciurei, Cucorăni, Arsura, Șorogari, Mlada¹², Moșna, Tirpești¹³ și multe altele din Moldova centrală, deocamdată semnalată și cercetată parțial, în așezările de tip Lukașevka II din R.S.S. Moldovenească¹⁴, în cimitirele bastarnice de la Poienestii¹⁵, Buhăești¹⁶, Costuleni¹⁷, precum și în necropolele și așezările din regiunea de unde au emigrat bastarnii¹⁸.

¹⁰ S. Teodor, *Așezarea din secolele III—II î.e.n. de la Șorogari*, în *Arheologia Moldovei*, VI (în ms.).

¹¹ Ryszard Wolagiewicz, *Osada i grób z okresu rzyńskiego w Cedyni nad Odra*, în *Materiały Zachodnio-pomorskie*, VI, 1960, Szczecin, p. 97—159, fig. 9; Maria și Waldemar Chnielewski, *Stady najazdu scytyjskiego w Poltóknej części wyzniny krakowsko wielniskiej*, în *Dawna Kultura*, 1, 1955, p. 12—16, fig. 3; Erwin Reinbacher, *Ein ostgermanischer Friedhof bei Stupsk Kr. Mława in Polen*, în *Varia Archaeologica*, 16, p. 148—161, Tafel 23/b2.

¹² Attila László, *Așezarea daco-getică de la Băiceni*, în *Arheologia Moldovei*, VI (sub tipar).

¹³ Silvia Marinescu-Bilcu, *Noi urme bastarnice în Moldova de nord-vest*, în *SCIV*, XIV, 1963, 2, p. 413.

¹⁴ G. B. Fedorov, *Rezultatele și problemele principale ale cercetărilor arheologice din sud-vestul U.R.S.S., referitoare la primul mileniu al e.n.*, în *SCIV*, X, 1959, 2, p. 374; M. Romanovskaia, *Селуце Лукашевка II*, în *SA*, III, 1962, p. 393.

¹⁵ Radu Vulpe, *Săpăturile de la Poienestii din 1949*, în *Materiale*, I, 1953, p. 486—506.

¹⁶ Dan Teodor, *O necropolă Latène la Buhăești-Negrești*, în *SCȘIași*, VIII, 1957, 2, p. 339.

¹⁷ Material inedit aflat în Muzeul de istorie a Moldovei, Iași.

¹⁸ J. Kostrowski, *Wielkopolska w czasach prdhistoricznych*, Poznan, 1925, p. 150.

Raportul cantitativ între ceramica autohtonă și cea bastarnică ridică probleme referitoare la relațiile între aceste două populații și de asemenea la raportul cronologic între bordeie și locuințele de suprafață care, după cum am mai amintit, conțin material arheologic asemănător.

După cum s-a constatat din cercetările efectuate pînă acum în Moldova, elementele de cultură materială bastarnică reprezintă în cadrul ceramicii din așezările geto-dacice din secolele III-II î.e.n. doar un procentaj de circa 20-30%. Acest procentaj scade probabil simțitor în cursul secolelor II-I î.e.n., deoarece în așezările din secolul I î.e.n. cercetate pînă acum (este adevărat, încă destul de puține), elementele bastarnice lipsesc. Pe baza acestor observații în stadiul actual al cercetărilor e probabil să se presupună că în această regiune a României s-a desfășurat în perioada secolelor III-II î.e.n. un proces de asimilare etnică a bastarnilor de către populația geto-dacică de agricultori sedentari și crescători de vite. Descoperirea bastarnică avînd poziția cea mai nordică și mai înaintată în munți din răsăritul României este cea de la Botoșana — Suceava. Această descoperire, împreună cu aceea mai recentă de la Tazlău — Bacău¹⁹, constituie totodată și punctele cele mai vestice din Moldova, evident destul de îndepărtate de regiunea din centrul Moldovei, unde se grupează în general descoperirile bastarnice.

La Botoșana, în afară de ceramica bastarnică s-au descoperit și câteva fragmente ceramice de factură celtică din pastă cu grafit, care provin de la vase cu pereții bombați, ornamentate pe întreaga suprafață cu striuri verticale. Cele mai numeroase analogii pentru această grupă ceramică le vom găsi în așezările și cimitirele celtice din Europa centrală²⁰. Pe teri-

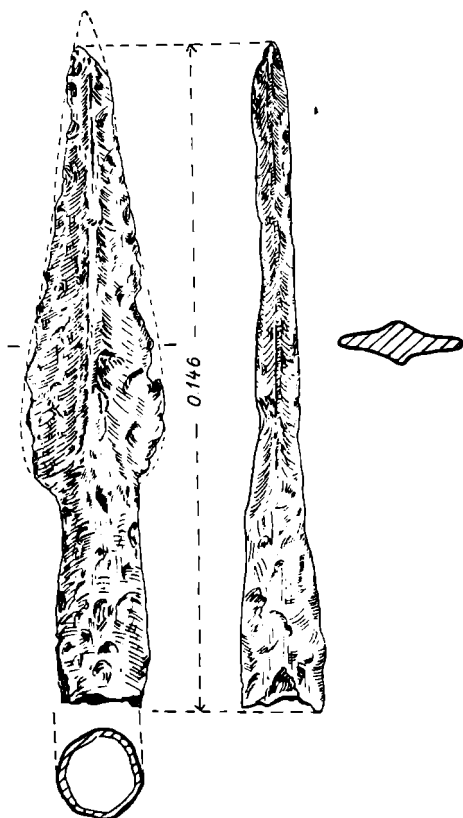

Fig. 4. — Așezarea geto-dacică de la Botoșana. Virf de lance.

¹⁹ Informații de la Elena Coman de la Muzeul din Piatra-Neamț.

²⁰ Jan Filip, *Kellové ve střední Evropě*, Praga, 1956, pl. CXV; I. Hunyády, *Kellák a Kárpátdéncéhen*, in *DissPann*, seria II, nr. 18; K. Végh Katalin, *Koracsászárkori település nordványa a Miskolci szabadság téren*, in *A. Herman Ottó Múzeum Évkönyve*, IV, p. 46—55, fig. 5/8; K. Pieta, *Zislovaci vstym v Liplaskej Mara*, in *AR*, XIX, 1967, 5, p. 200—202; Stane Gabrovec, *Srendujelatensko obdobje v Slovenji*, in *Arheološki Vestnik*, XVII, 1966, p. 169 și urm., pl. 31/5; Lojze Bolta, *Materialne Oslatine Kellov v Celjski okolici*, in *Arheološki Vestnik*, XVII, 1966, pl. 2 și 3.

toriu României, în afara descoperirilor din Moldova de la Glăvănești Vechi²¹, Mlada — Băiceni²², Poiana — Dulcești Roman²³ și altele, mai sînt cunoscute descoperiri asemănătoare și în Transilvania în cimitirul de la Ciumești²⁴, precum și în unele așezări autohtone din secolele III-II î.e.n. Dintre acestea menționăm în primul rînd descoperirile de la Mediaș din sectorul Baia cu Nisip²⁵, precum și așezarea de la Morești²⁶.

Ceramică celtică asemănătoare s-a mai descoperit și în regiunea Nistrului superior²⁷, precum și în Polonia Mică²⁸, fapt care ne permite să constatăm extinderea influenței celtice spre est pe o arie mai întinsă decît s-a presupus.

Discutînd problema apariției acestor elemente în Moldova, concomitent cu pătrunderea bastarnilor la sfîrșitul secolului al III-lea și începutul secolului al II-lea î.e.n., ne gîndim dacă nu cum va bastarnii sînt aceia care au vehiculat și unele obiecte celtice venind din locuri unde au întîlnit pe celți. Așa s-ar explica și prezența la Botoșana a unui vîrf de lance cu analogii în lumea celtică²⁹, precum și a unui bulgăre de grafit nativ folosit la prepararea categoriei ceramice grafitate și adus din Moravia. Pe de altă parte, și calea nordică de pătrundere a celților sau a influențelor celtice în Moldova, relevată în repetate rînduri de V. Pârvan³⁰, se demonstrează din punct de vedere arheologic.

Desigur că această influență nu s-a manifestat în Moldova în aceeași măsură ca în Transilvania, unde pătrunderile celtice au fost mai masive, totuși unele descoperiri recente din Moldova de nord, ne atrag din nou atenția³¹.

În acest sens și ceramica lucrată la roată din așezarea getică de la Botoșana poate fi atribuită influenței celților, deși nu trebuie să pierdem din vedere influența greacă pătrunsă printr-o filieră ce urmează să se precizeze, dar pe care pînă în prezent nu o putem documenta la Botoșana.

Cantitativ, ceramica lucrată la roată este foarte redusă. Cele cîteva fragmente existente provin de la vase cu corpul bombat, marginea ușor evazată și rotunjită, fundul îngust și inelat, de la străchini și căni care au fost modelate din pastă fină cenușie-deschisă fără degresanți vizibili și lipsite de decor. În unul din bordeie, alături de categoriile ceramice descrise mai sus, se afla un fragment lucrat la roată, din pastă cenușie fină,

²¹ I. Nestor și colab., *Săpăturile de pe șantierul Valca Jijiei (Iași-Botoșani-Dorohoi) în anul 1950*, în SCIV, II, 1951, 1, p. 67.

²² Attila Laszlo, *op. cit.*

²³ Material inedit în Muzeul din Roman.

²⁴ Vlad Zirra, *Un cimitir celtic în nord-vestul Transilvaniei*, Baia Mare, 1967, p. 100, fig. 8, M. 3/IX.

²⁵ H. Crișan, *Noi cercetări arheologice la Mediaș*, în *Din activitatea științifică a Muzeului raional Mediaș*, III, 1955—1956, p. 36, pl. 3/4.

²⁶ K. Horedt, *Mittelaltärenzeitliche Siedlungen aus Siebenbürgen*, în *Studien aus Alleuropa*, II, Köln, 1965, p. 71.

²⁷ L. I. Krušnelničkaia, *Желтый Памятник в верхнем Поднестровье*, în KS, 105, 1965, p. 119—122; A. Zaki, *Z badän nad Kultura celtyska v Malopolsce*, în AR, VII, 1955, VI, pl. 799—803, fig. 366.

²⁸ Zenon Wozniak, *Chronologia celtyskich cmentarzysk v Polsce*, în *WiadArch*, XXVI, 1959—1960, 3—4, p. 136.

²⁹ Jan Filip, *op. cit.*, fig. 95/2, pl. XLII/4; CXXI/5; LXI/2; XLIX/1.

³⁰ V. Pârvan, *Getica*, București, 1926, p. 564.

³¹ Emilia Zaharia și Nicolae Zaharia, *Un fragment de brăzară celtică de la Horodiștea*, în *Arheologia Moldovei*, VII (în pregătire).

care, spre deosebire de celelalte, are buza fațetată și provine de la un vas cu gîtul scurt și marcat întocmai ca la ceramica bastarnică (fig. 2/5). Avem deci și în Moldova o imitație la roată a formelor bastarnice, fenomen observat în Transilvania în ceea ce privește ceramica celtică.

Din acest punct de vedere, în Moldova este primul caz cunoscut pînă acum și ne întărește concluzia că aici au existat unele influențe reciproce între autohtoni și bastarni.

Prezența ceramicii de factură bastarnică și celtică, alături de ceramica autohtonă, în așezarea geto-dacică de la Botoșana, aduce așadar în discuție problema influențelor străine în formarea culturii Latène la getodaci.

QUELQUES DONNÉES CONCERNANT LA CIVILISATION GÉTO-DACIQUE AU NORD DE LA MOLDAVIE, À LA LUMIÈRE DES FOUILLES DE BOTOȘANA

RÉSUMÉ

Dans l'établissement géto-dacique de Botoșana (dép. de Suceava) daté des IIIe-IIe siècles av.n.è. on a entrepris des fouilles pendant les années 1962-1967. On a mis au jour 8 huttes, 6 habitations de surfaces et plusieurs fosses à restes ménagers.

Une importance toute spéciale est attribuée à la céramique, car elle révèle certains aspects encore inconnus pour le commencement du La Tène au nord de la Moldavie.

En général, la céramique autochtone de type Lunca Ciurei (fig. 1/1, 6-8 ; 2/1, 3, 4, ; 3/2, 4-6) a été découverte tant dans les huttes mi-enfouies que dans les habitations de surface associée à la céramique bastarne (fig. 1/2, 4, 5) qui apparaît dans les complexes de Botoșana dans une proportion de 20-30 %, tout comme dans les autres établissements des IIIe-IIe siècles av.n.è. du territoire moldave.

À part la céramique bastarne on y a découvert encore quelques tessons de facture celtique, avec du graphite dans la pâte (fig. 3/1), ainsi qu'une motte de graphite natif et une pointe de lance (fig. 4) ayant des analogies dans le monde celtique.

L'apparition de ces éléments en Moldavie, concomitante de la pénétration des Bastarnes (à la fin du IIIe siècle av.n.è. et au commencement du IIe siècle av.n.è.) permet à l'auteur d'affirmer que se sont justement ces derniers qui ont véhiculé certains objets celtiques. De sorte que l'ancienne opinion de V. Pârvan, supposant une voie septentrionale pour la pénétration des influences celtiques en Moldavie, est confirmée aussi par les données archéologiques.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — L'établissement géto-dacique de Botoșana. 1,6,7,8, céramique autochtone ; 2,3—5, céramique bastarne.

Fig. 2. — L'établissement géto-dacique de Botoșana. 1,3,4,6,7, céramique travaillée à la main ; 2,5, céramique travaillée au tour.

Fig. 3. — L'établissement géto-dacique de Botoșana. 1, céramique celtique ; 2—6, céramique autochtone.

Fig. 4. — L'établissement géto-dacique de Botoșana. Pointe de lance.